

1. januára 2024 12:00 [Knihy](#)

Prečo existujú Slováci a na čo sú dobrí? Václav Cílek pozoruje našu krajinu

JÁN PÚČEK

3

Český geológ, esejista a popularizátor vedy vo svojej novej knihe hľadá na Slovensko s odstupom cudzinca. A preto vidí omnoho ostrejšie.

„Na riekách jako Dunaj je zaujímavé, že jsou staré zhruba dva miliony let, ale přitom jsou každou vteřinu jiné.“ Táto prostá veta vynikajúco ilustruje, ako sa Václav Cílek pozerá na svet, ako vníma čas, ako uvažuje o moste, ktorý prepája minulosť s budúcnosťou. A kdesi pod tým mostom, ako vieme, stojíme aj my.

Chce to veľa pokory, ale aj odvahy, aby človek dokázal postaviť na tú istú váhu jednu obyčajnú sekundu spolu s miliónmi rokov. Isteže, sprvu nás prekvapí, že jazýčky sa vôbec nevychýli a. Už o chvíľu nám to však príde úplne samozrejmé.

Nová kniha Václava Cílka *Věci, které září* (Dokořán) sa vyznačuje presne týmto spôsobom uvažovania. Podobne ako viaceré jeho predchádzajúce knihy, ktoré pre nás píše už viac ako dvadsať rokov.

Krajina zvonku, krajina znútra

V roku 2022 sa vydavateľstvo Dokořán rozhodlo svojím (ale veľmi dobrým a vhodným) spôsobom osláviť dvadsať rokov spolupráce s Václavom Cílkom. Z iniciatívy redaktora Mareka Pečenku a redaktorky Terezy Ješátkovej a pod ich editorskou gesciou vznikol výber z Cílkových esejí s názvom *Přijít za svítání*.

Ak ste ešte s Cílkovým písaním nemali čitateľskú skúsenosť, táto kniha predstavuje akúsi ochutnávku z toho, čo vás môže čakať ďalej – od prvej knihy *Krajiny vnitřní a vnější* z roku 2002, ktorá sa stala už klasickou, až po aktuálne tituly. A môže to byť pre mnohých skutočne iniciačný zážitok. Redaktor a redaktorka rozdelili vybrané eseje do piatich oddielov podľa dominantných oblastí, ktorým sa Václav Cílek venuje. Ako píšete v úvode, nájdeme tu texty o nasledujúcich témach: krajina ako celok; jednotlivé miesta (a ich genius loci); stretnutia s pozoruhodnými ľuďmi, zvieratami či bájnymi tvormi; problémy súčasného sveta a napokon úvahy o tom, ako z toho celého von.

Ako sadenie stromov

Jeho knihy nie sú nikdy monotematické. Naopak, každá jedna predstavuje zložitý mnohosten. No aj zdanlivo nesúvisiace témy sa v nich napokon prepájajú do organického celku.

Ak by som smel byť čitateľsky osobnejší, napísal by som, že spôsob uvažovania Václava Cílka mi v mnohom pripomína prostý akt sadenia stromu. Ten totiž nikdy nesadíme sami pre seba, súvislosti sú omnoho širšie. Ak to myslíme vážne a nejde nám len o rýchlu úrodu, strom v jeho dospelosti uvidí až ktosi po nás, ktosi, kto možno teraz ešte ani nežije. A teda je to v istom zmysle posolstvo budúcnosti. Ak by sa nám náhodou sadenie stromov zdalo z tohto dôvodu zbytočné či márne, pomyslíme si na to, že aj pre nás tu niekto sadil stromy. Už sú tu. Nemusíme na ne čakať. Uverte, že aj ony boli kedysi len semenami (čo je pri niektorých stromoch až neuveriteľné) a pocítite zázrak. Čosi nepomenovateľné. No úplne prirodzené. A samozrejme.

Strom však môžeme sadiť aj pre minulosť, pre niekoho konkrétneho, pre pamäť. To je ďalší, povedzme že kultúrny rozmer tohto aktu – a takisto ďalší prirodzený rozmer Cílkovej esejistiky. No a celkom isto ho sadíme aj pre prítomnosť. Aby sme videli zázrak života v priamom prenose.

Také sadenie stromu je napokon predovšetkým veľká lekcija pokory, ak len nesadíte stromy bagrom, ako to robia technické služby v našom meste. Totiž zasadiť strom, to si vyžaduje pokľaknúť na zem, otvoriť ju, vstúpiť do nej. Aj preto hovorím o „akte“ a nie o „činnosti“.

Zasvätenci, podivíni, vizionári

O svojej najnovšej knihe *Věci, které září* Václav Cílek v úvode píše, že ju neplánoval, sám od seba by ju nikdy nezačal písať, no napriek tomu na nej lipne. Je výsledkom toho, čím žil počas pandémie covidu, o čo sa zaujímal, s kým sa stretával. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že toto nie je kniha o krajine ani o prírode. Jej hlavnými hrdinami sú totiž výtvarníci, teda „zasvätenci, podivíni a vizionári“ – ako ich autor nazýva v podtitule. Spomínam si na dojemné video, ktoré vzniklo k výstave Erika Bindera v SNG roku 2021. Na štrkovej dunajskej pláži spoločne sedia a besedujú Erik Binder, Václav Cílek a Peter Roller, uvažujú o Dunaji, dokonca ochutnávajú jeho vodu. Cílek tu sedí s dvoma autormi, okolo ktorých sa pohybuje aj vo svojej najnovšej knihe. Okrem nich sa tu však mihnú ešte aj Milan Paštéka, Rudolf Fila, Ivan Zubaľ, Petr Nikl, František Skála a iní.

Keď Václav Cílek prichádza do kontaktu s výtvarným umením, keď o ňom začína rozprávať, nikdy to nie je kunsthistorická rozprava ani dáka plochá pustatina prázdnych slov. Kontakt s umením a s umelcami mu otvára vlastné koridory, v ktorých sa pohybuje jednak úplne slobodne, ale očividne aj s ľahkosťou a radosťou.

Stane sa potom, že esej o Petrovi Niklovi sa prerodí na text o orchideách, zmienka o Petrovi Rollerovi presiakne k téme Dunaja a trpezlivosti riečnych kameňov, stretnutie s Erikom Binderom vedie k otázkam, čo sa to vlastne práve teraz deje so svetom, aké procesy prebiehajú a čo s tým môžeme urobiť.

Je to tak úplne v poriadku. Dobré umenie sa musí dotknúť čohosi citlivého v nás, niečo rozozvučí, otvorí netušené súvislosti. Porozumenie totiž neznamená, že niečo vieme presne opísať, ale skôr, že čosi bytostne cítime.

Túto tému glosuje Cílek takzvanou Goetheho metaforou o výskume divadla: „Vědec vchází do budovy, prochází její místnosti, měří a popisuje kulisy, zkoumá materiál opony, ale vlastně neví, co se tu odehrává. To nejdůležitější mu uniká.“ Uvedené platí rovnako o snahe „odmerať“ výtvarné umenie, literatúru, ale aj prírodu. Vieme mnohé o správaní živočíchov, o živote rastlín i o tom, ako umierajú stromy. Ale poznáme ich?

Čo znamená byť Slovákom?

Pri cestách za slovenskými výtvarníkmi sa Václavovi Cílkovi celkom prirodzene dostala „do záberu“ aj slovenská krajina. Svoje pozorovania zhrnul vo výbornej úvodnej eseji *Cesta do Horní země*.

Na priamke Ostrihom – Levice – Banská Štiavnica (za ktorej chrbticu považuje Dunaj) upozorňuje jednak na geologické podmienky, ktoré neraz ovplyvňujú aj mentalitu ľudí, no ilustruje na nej aj mohutné prúdenie tovarov, ľudí, kultúr, ktoré v týchto končinách prebiehalo celé stáročia. A verte alebo nie – stále prebieha.

Jednotlivé časti tohto regiónu sa vždy vzájomne potrebovali. Dolná zem by bez Hornej neprežila. A platí to aj naopak. Bol to bytostný vzťah. Ba až existenčný. „Pokud se na střední Evropu budeme dívat jen z hlediska současných jazyků, asi jí nikdy pořádně neporozumíme,“ píše Václav Cílek a je to pomerne presná odpoveď na slávnu shakespearovskú otázku o miešaní kultúr.

Popritom sa pokúša precítiť, čo to znamená byť Slovákom, a to naprieč stáročiami, pričom trvá na tom, že oveľa presnejšie ako o národe je (v týchto končinách obzvlášť) hovoriť o ľude. „Dvě či tři různé mentality se propojily a obohatily. Tím sice můžeme vysvětlit fúzi maďarských, slovenských a německých prvků, ale ne onu základní otázku, kterou si dnes již nikdo neklade: „Proč existují Slováci a k čemu jsou dobří?“ Možná je Slovensko súčasťou evropského kulturného ekosystému a ptát se na jeho účel je, jak otázat se, k čemu jsou v orchestru housle nebo cembalo.“

V posledných dvoch knihách *Jak přejít řeku* (2020) a *Věci, které září* (2023) sa Václav Cílek výrazne dotkol Slovenska a slovenských reálií. A je to dobré, lebo vďaka tomu ho teraz môžeme vyhlásiť trochu aj za svojho. Tak isto, ako sa on hlási k nám a k „našej“ krajine. Je to viac ako vhodné, pretože hlas jeho formátu nám tu zásadne chýba. A okrem toho „býva to práve cizinec, ktorý vidí veci, jež domorodcům unikají“.

Azda s výnimkou Ivana Laučíka sme tu takéto silné a hlboké autorské uvažovanie o krajine nemali. Napokon, možno aj táto absencia je dôkazom, že tu na Hornej zemi stále vnímame prírodu ako špajzu, ktorá by nám mala slúžiť a byť plne k dispozícii pre naše nekonečné potreby. A tak to aj teraz vyzerá, keď namiesto pokroku (aj v záujme prežitia) zase cúvame do postsocialisticko-mečiarovského marazmu, v ktorom je obchod viac ako život.

Na úvahách Václava Cílka je najvzácnejšie, že sú prežiarené hlbokým ľudským humorom i vrúcnosťou. A to aj v situáciách, keď autor i čitatelia vnímajú, že nad svetom sa sťahujú akési čierne mračná a nás všetkých prenikajú obavy. Vtedy píše: „Je čas odjet do nějaké poustevny, ponořit se do práce a nedovolit temnotě, aby se zmocnila celé země. I malý plamének je za těchto okolností vidět daleko.“

Máte pripomienku alebo ste našli chybu? Prosíme, napíšte na pripomienky@dennikn.sk.